

Zihinsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan Ebeveynlerin Umut Durumlarının İncelenmesi

Investigation of Hope Status of Parents with Children with Intellectual Disabilities

Elmas SARIOĞLU^[1] Olcay KULAKOĞLU^[2]

Başvuru Tarihi: 12 Mart 2022

ÖZ

Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2022

Aileye yeni bir üye geleceği haberi ile ebeveynlerde beliren umut ve heyecan, çocuğun yetersizliğe sahip olduğu bilgisiyle yerini inkar, öfke, hüznün, umutsuzluk gibi olumsuz duygulara bırakmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak bir takım stres kaynaklarını da beraberinde getirmektedir. Bu araştırmada zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut durumlarının belirlenmesi ve çeşitler değişkenler açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Sürekli Umut Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma grubu İstanbul ilinde ikamet eden, çocuğu zihinsel yetersizlik tanısı almış 155 ebeveynden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin analizinde parametrik testlerden Bağımsız Örneklem t Testi, ANOVA, Welch ve Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı uygulanmıştır. Araştırmada ebeveynlerin umut düzeyleri akrabalık durumuna göre farklılaşmazken; çocuğuyla başkalarının da ilgilendiği, ev işlerinde ortak sorumluluk alan, devletten sosyal destek alan, ekonomik destek almayan, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek olan, çocuğunun yetersizliği hafif düzey olan ebeveynlerin umut düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yetersizliğe sahip çocuğun yaşı ile ebeveynlerin umut düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır. Araştırma sonucunda yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut düzeylerinin yüksek olduğu değişkenlerden yola çıkılarak, çocuk bakımı ve ev işlerinde yardım alan, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek ebeveynlerin umut düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: umut, zihinsel yetersizlik, aile, çocuk

Received Date: 12 April 2022

ABSTRACT

Accepted Date: 31 May 2022

Having a child with an intellectual disability brings with it some stress sources. In this study, it was aimed to determine the hope status of parents with mentally retarded children and to compare them in terms of various variables. "Personal Information Form" and "Continuous Hope Scale" were used as data collection tools in the study. The research group consists of 155 parents residing in the province of Istanbul, whose child has been diagnosed with intellectual disability. In the analysis of the research data, independent sample t-test from parametric tests, Anova, Welch and Pearson correlation analysis were used. In the study, while the hope levels of the parents did not differ according to the kinship status; It has been determined that the hope levels of parents who take care of their children, who take common responsibility in housework, who receive social support from the state, who do not receive economic support, who have a high education level, who have a high income, who have other disabilities in their children, are high. There is a positive relationship between the age of the disabled child and the hope levels of the parents. Based on the research data, it has been seen that the hope levels of parents with high education and income levels, who receive help with child care and housework, are high.

Keywords: hope, mental disability, family, child

Atıf Cite Sarioğlu, E., & Kulakoğlu, O. (2022). Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut durumlarının incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 4 (2), 353-372. <https://doi.org/10.47793/hp.1101087>

^[1] Yüksek Lisans Öğrencisi | İstanbul Aydın Üniversitesi | Aile Danışmanlığı | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-8075-8134 | elmassarioglu@stu.aydin.edu.tr

^[2] Dr. Öğr. Üyesi | İstanbul Aydın Üniversitesi | Sağlık Bilimleri Fakültesi | Aile Danışmanlığı | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0003-0541-3456

GİRİŞ

Aile kavramının ne olduğu ve nasıl yapılandığı kùltürler arası farklılık göstermektedir. Avrupa kökenli Amerikalılar aileyi birbirine kan yolu ile bağlanan kişiler olarak tanımlarken, Afrika kökenli Amerikalılar için aile, geniş akrabalık ve topluluk ağlarının bütünüdür. Bazı kùltürler, birbirine psikolojik olarak bağlı, uzun süren arkadaşlıkları da aile tanımının içine katmaktadır (McGoldricki, 1998). Aile bireyleri arasında duygusal, genetik ve hukuki bağlar bulunur. Aileler farklı toplum ve kùltürlerde, genellikle törensel faaliyetler ile kurulurlar (Duran, 2014).

Geleceğin yetişkinleri olarak adlandırabileceğimiz çocukların aile ve toplumun sağlığı, geleceği için önemi tartışılmazdır. Çocuk, fiziksel, zihinsel ve sosyal alışkanlıklarını büyük ölçüde içinde doğduğu aileden edinir. Aile üyeleri, çocuğun bu alanlarda kazanım geliştirmesini sağlar (Özabacı, 2013). Var olan tüm ailelerde, aile üyelerinin gelişim aşamalarına bağlı olarak dönemsel stres kaynakları vardır. Bunlar; bir bebeğin dünyaya gelmesi, çocukluk ve okula başlama dönemi, ergenlik dönemi, işsiz kalma, yaşanan kazalar, ailede meydana gelen kayıplar olarak sıralanabilir (Cin, 2017). Ayrıca bu stres kaynakları arasında, dünyaya gelecek olan yada gelen bebeğin yetersiz olmasında yer alabilmektedir (Gallagher vd, 2008).

Yetersizlik, bireylerin bir işi yada beceriyi istenilen şekilde yerine getirememe veya sınırlı düzeyde yerine getirebilme durumu olarak tanımlanmaktadır (Eripek, 2005). Bu yetersizlikler arasında zihinsel yetersizlik de oldukça büyük önem arz etmektedir. Zihinsel yetersizlik doğum öncesi, doğum sırası yada doğum sonrasında bazı nedenlerle oluşan genel zihinsel fonksiyonlarda büyük oranda gerilik, tutukluluk olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2016).

Zihinsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak, olumlu ve olumsuz yaşantıları beraberinde getiren, başa çıkılması zor ve yıpratıcı bir süreçtir (Olçay ve Saral, 2021). Özel gereksinimli çocuğun doğumu ile ailenin yaşam şekli değişmektedir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerden çok daha fazla sorumluluk üstlenmek durumundadır. Özellikle çocuğun yetersizliğine bağlı olarak gelişen davranış problemleri buna örnek verilebilir. Aile, çocuğun yetersizliğinden kaynaklı bakım ve rehabilite ihtiyaçlarını karşılarken, aynı zamanda günlük ve mesleki yaşamlarına ilişkin sorumluluklarını da yerine getirmek durumundadır (Diken, 2012). Umut, karşılaşılan bu zorluklarla mücadelede ebeveynlerin geleceğe dair olumlu düşünceler beslenmesine yardımcı olan ve yaşam motivasyonlarını arttıran itici bir kuvvet görevi görmektedir (Snyder, 2002). Umut düzeyi yüksek bireyler amaçlarına ulaşmak için pek çok yol bulabileceklerine inanmaktadırlar. Yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların karşılaştıkları zorluklarla mücadelede umut kavramının önemli bir rolü olacağı düşünülmektedir.

Umut, sözlük anlamı ile ummaktan doğan iç huzuru, istenen şeyin olmasını beklemektir (TDK, 2016). Romero (1989) umudu, amaca ulaşma beklentisinin duygusal ögesi olarak tanımlamaktadır. Miller'a (1985) göre umut, yaşamın içgüdüsel bir unsuru, bireyi incinmekten koruyan bir duvar ve potansiyelini sergilemesini kolaylaştıran duygu, istek ve beklentidir. Öz'e (2004) göre umut, karşılaşılan anlık zorluklarla başa çıkabilme ve hüznü üzerinden atabilmede insana yardımcı olan iyileştirici güçtür (Demirli Yıldız, 2016). Umut kavramı, psikolojik hastalık belirtilerinin azaltılması ve psikolojik iyi olma düzeyinin artırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bir diğer işlevi ise, bireyi karşılaşılan güçlükler karşısında yılmaktan ve kötü alışkanlıklara dönüşten korumaktır (Snyder, 2002). Umut kültür ve etnik yönelimlerden etkilenmektedir. Umut kavramı doğu ve batı toplumlarında farklılık göstermektedir. Doğu toplumlarında umut, sabır, dayanıklılık, kabul, cesaret ve sebat ile ilişkilendirilmektedir. Batı toplumlarında ise, daha çok iyimserlik veya problem çözme becerisi ile ilişkilendirilmektedir (Çetin Gündüz, 2016). Toplulukçu kültürlerde umut, bir amaca ulaşmayı beklemek olarak ele alınabilirken, bireyselci kültürlerde kişinin çabası ile değişebilecek yapıda görülmektedir. Farklı etnik gruplarla yapılan çalışmalarda, umut ederek düşünmenin genetik olmadığı, aksine çocukluk döneminde öğrenildiği belirtilmektedir. Bu görüşe göre umut, öğrenilen ve geliştirilebilen bir süreçtir (Snyder, 1991). Umut kavramının alternatif yollar ve eyleyici düşünce olarak adlandırılan iki alt bileşenden oluştuğu ifade edilmektedir (Owen, 2006). Umudun alternatif yollar düşüncesi bileşeni, olağan veya kriz dönemlerinde bireyin istenilen hedeflere ulaşmak amacıyla plan yapabilme ve farklı çözümler üretebilme kapasitesidir. Eyleyici düşünce ise, bireylerin hedeflerine ulaşmada alternatif yollara yönelmesi ve çabayı sürdürebilme öz yeterliliği olarak ifade edilmektedir. Bu bileşenle zorlu koşullarda alternatif yollar üretilmesi sağlanmaktadır (Snyder, 2002)

Umut ve heyecan, aileye bir bebek geleceği bilgisi ile her ebeveynin deneyimlediği duygulardır. Yetersizliğe sahip çocuğun dünyaya gelmesi ile umut ve beklenti yerini şok, öfke, keder, suçlama, utanç gibi olumsuz düşüncelere bırakır. Ebeveynler çocuklarıyla ilgili önyargı ve kabul görmeme kaygısı yaşamaktadır (Cavkaytar, 2021). Aileler çoğunlukla çocuklarının sosyal ortamlarda yer edinemeyeceğini, toplumun davranış sorunları nedeniyle çocuklarını zarar verici ve itici bulabileceğini düşünmektedirler (Sucuoğlu, 2016). Kashdan ve diğerleri (2002) tarafından yapılan araştırmaya göre umut ve iyimserlik, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler için koruyucu faktörlerdir (Kulbaş ve Özabacı, 2021). Umut düzeyi farklı olan ebeveynler, yaşanan stres durumuna da farklı tepkiler vermektedir. Umut düzeyi yüksek kişiler, var olan durumu genellikle olumlu değerlendirmektedir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerle yapılan bir çalışmada, umudun olumsuz duygulara karşı savunucu etkisi olduğu, aynı zamanda sağlıkla ve problemlerle başa çıkma ile doğrusal ilişkide olduğu görülmüştür (Irving ve Snyder, 1998). Umut düzeyi yüksek ebeveynler yetersizlik karşısında sorun odaklı başa çıkma stratejileri kullanırken,

umut düzeyi düşük ebeveynler duygu odaklı başa çıkma stratejilerini kullanmaktadır (Yola, 2016).

Yapılan alanyazın taramasında (Arslan Aydın, 2016; Avşaroğlu, 2012; Avşaroğlu ve Okutan, 2018; Aykara, 2015; Işıkkhan, 2005; İcmeli, 2008; Kulbaş ve Özabacı, 2021; Kurt, Tekin vd., 2008; Özmen ve Çetinkaya, 2012), yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve bazı pozitif psikoloji kavramları farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Umut kavramı, yetersizliğe sahip çocuklar ve ebeveynleri ile ilgili deneysel çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilerin pozitif psikoloji araştırmalarına ve ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Mevcut araştırma, yetersizliğe sahip çocuklar ve ebeveynleri için, gerekli psikolojik ve sosyal desteğe ulaşma adına önem taşımaktadır.

Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut durumlarının, çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın alt amaçları aşağıda sıralanmıştır.

Araştırmanın alt amaçları aşağıdaki şekildedir:

1. Ebeveynlerin umut düzeyleri; ebeveynlerin akrabalık durumu, çocukla başkalarının ilgilenme durumu, ev işlerinden sorumlu olma durumu, devletten ekonomik ve sosyal destek alma durumu, eğitim durumu, gelir durumu ve yetersizlik tanısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
2. Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarının yaşları ile umut düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin umut düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırma betimsel tarama modelinde yürütölmüştür. Betimsel tarama modeli, nicel araştırma yöntemlerinden biri olup geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Fraenkel vd., 2018).

Araştırma Grubu

Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme belli özelliklere sahip bireyler üzerinde bir araştırma yapıldığında kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2021). Bu araştırmada geçerli ölçüt zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak belirlenmiştir. Araştırmada veriler İstanbul ilinde ikamet eden, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerden toplanmıştır. Araştırma örneklemini zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 155 ebeveyninden oluşmaktadır. Anne-babaların seçiminde kriter

olarak zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olması belirlenmiş olup, zihinsel yetersizliğin seviyesi konusunda (hafif, orta, ağır, otizm) bir ayırım yapılmamıştır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olmaları yeterli grlmştr. Araştırmaya katılan zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin demografik özellikleri tablo 1 sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların demografik zellikleri

Değişken	Grup	n	%
Eğitim Düzeyi	Yok	9	5.8
	İlkokul	55	35.5
	Ortaokul	21	13.5
	Lise	52	33.5
	niversite	18	11.6
Anne- Baba Akrabalık Durumu	Var	46	29.7
	Yok	109	70.3
Ailenin Gelir Durumu	Düşük	48	31.0
	Orta	80	51.6
	Yüksek	27	17.4
Çocuğunuzun yeterlik tanısı	Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizlik	50	32.3
	Otizm Spektrum Bozukluğu	38	24.5
	Hafif düzey zihinsel yetersizlik	58	37.4
	Diğer	9	5.8
Çocukla sizden başka ilgilenen var mı?	Var	75	48.4
	Yok	80	51.6
Ev işlerinden kim sorumlu?	Anne	105	67.7
	Ortak Sorumluluk	50	32.3
Devletten sosyal destek alıyor musunuz?	Evet	18	11.6
	Hayır	137	88.4
Devletten ekonomik destek alıyor musunuz?	Evet	36	23.2
	Hayır	119	76.8

Veri Toplama Araçları

Araştırmada ebeveyn verilerini toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve anne-babaların umut durumunu incelemek için "Sürekli Umut leği" kullanılmıştır.

Sürekli Umut leği. Snyder vd. (1991) tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlama alışması Tarhan ve Bacanlı (2015) tarafından yapılan Sürekli Umut leği 12 madde ve iki alt boyuttan oluşan (Alternatif Yollar Düşüncesi [1, 4, 6, 8]- Eyleyici Düşünce [2, 9, 10, 12]) 8' li Likert tipi (Kesinlikle Yanlış- Kesinlikle Doğru) arasında değerlendirilen bir ölçektir. Ölçekte ters madde bulunmamakta ve yer alan diğer maddeler dolgu maddeleri olup toplam puanlara eklenmemektedir. Ölçekten alınan puan arttıca da umut düzeyinin arttığı belirtilmektedir. Ölçeğin orjinali için Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutu Cronbach Alfa (α) katsayısı .78 Eyleyici Düşünce Cronbach Alfa (α) katsayısı .81 ve toplam puan Cronbach Alfa (α) katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutu Cronbach Alfa (α) katsayısı .93 Eyleyici Düşünce Cronbach Alfa (α) katsayısı .81 ve toplam puan Cronbach Alfa (α) katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alfa (α) katsayısının .80 üzeri olması halinde ölçeğin oldukça güvenilir olduğu belirtilmektedir (Kalaycı, 2018).

Veri toplama süreci

Araştırmada kullanılan “Sürekli Umut Ölçeği” için Tarhan’dan (2015) e-posta aracılığıyla izin alınmıştır. Araştırmada kullanılacak ölçek ve formlar İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu’nun 2022/05 sayılı kararıyla onaylanmıştır (E-88083623-020-47460). Google Formlar aracılığıyla Sürekli Umut Ölçeği maddeleri ve demografik bilgi edinmeye yönelik ifadelerinden oluşan bir link oluşturulmuştur. Çalışma verileri İstanbul ilinde yaşayan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlere Covid-19 pandemisi nedeniyle mail veya sosyal iletişim kanallarına aracılığıyla gönderilen linkler yoluyla toplanmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllülük esas olduğundan dolayı katılımcılara herhangi bir ücret ödenmemiştir. Katılımcılara “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” ile araştırmanın amacı ve diğer bilgiler hakkında gerekli açıklamalar detaylı şekilde yapılmıştır.

Verilerin Analizi

İstatistiksel analizlere geçilmeden önce, varsa bu analizlerle ilgili normallik, homojenlik, durağanlık, doğrusallık gibi varsayımlar denetlenmeli ve hangi varsayımların sağlandığı konusunda istatistiksel bilgiler verilerek hangi analiz tekniklerinin tercih edildiğinin gerekçelendirmesi gerektiği belirtilmektedir (Kalaycı, 2018). Bu doğrultuda araştırma grubunun demografik özellikleri ile gruplara dağılımlarını betimlemek için tanımlayıcı analizler yapılmıştır. Daha sonra dağılım özellikleri belirlenip parametrik testlerin uygunluğu gözden geçirilerek, bağımsız iki grup karşılaştırmalarında Bağımsız Örneklem t Testi, İki den fazla bağımsız grup karşılaştırmalarında varyansların homojen olduğu durumlarda Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile “Bonferroni”, varyansların homojen dağılmadığı durumlarda ise Welch ile “Tamhane” testleri, değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Ölçeklerden dağılımlarına ait bulgular tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Sürekli Umut Ölçeği’nin puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Değişken	n	Min.	Max.	$\bar{X} \pm Ss$	Çarpıklık	Basıklık
Alternatif Yollar Düşüncesi	155	4.00	32.00	20.31±8.18	-.395	-1.092
Eyleyici Düşünce	155	4.00	32.00	19.66±7.62	-.350	-.945
Sürekli Umut Ölçeği Toplam	155	8.00	64.00	39.98±15.29	-.387	-1.090

George ve Mallery (2010) ölçeklerde çarpıklık ve basıklık katsayılarının -2.0, +2.0 arasında olması halinde verilerin normal dağılıma sahip olduğunu ifade etmektedirler. Tablo 2 incelendiğinde belirtilen değerlerin uygun aralıklarda olduğu ve verilerin analizinde parametrik testlerin kullanılmasının uygun olduğu görülmektedir.

Etik Onay

Bu araştırma kapsamında yapılan uygulamalar, İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nca 22/03/2022 tarihli 2022/05 sayılı karar ile onaylanmıştır (E-88083623-020-47460).

BULGULAR

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut düzeylerinin anne ve babanın akrabalık durumları, çocukla başkalarının ilgilenme durumu, ev işlerinden sorumlu olma durumu, devletten ekonomik ve sosyal destek alma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3

Yetersizliğe sahip çocuğu olan anne ve babanın akrabalık durumları, çocukla başkalarının ilgilenme durumu, ev işlerinden sorumlu olma durumu, devletten ekonomik ve sosyal destek alma durumlarına göre umut düzeylerinin karşılaştırılması (t testi)

	Değişken	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Akrabalık	Alternatif Yollar	Var	46	19.86	8.91	-.440	.661
	Düşüncesi	Yok	109	20.50	7.89		
	Eyleyici Düşünce	Var	46	19.50	8.06	-.174	.862
		Yok	109	19.73	7.47		
	Toplam Umut	Var	46	39.36	16.37	-.322	.748
	Yok	109	40.23	14.88			
İlgilenme	Alternatif Yollar	Var	75	21.84	7.66	2.274	.024*
	Düşüncesi	Yok	80	18.88	8.44		
	Eyleyici Düşünce	Var	75	20.72	6.97	1.679	.095
		Yok	80	18.67	8.10		
	Toplam Umut	Var	75	42.56	14.16	2.054	.042*
	Yok	80	37.56	15.99			
Ev işleri sorumluluğu	Alternatif Yollar	Anne	105	19.00	8.37	-3.127	.002*
	Düşüncesi	Ortak Sorumluluk	50	23.06	7.10		
	Eyleyici Düşünce	Anne	105	18.91	7.89	-1.788	.076
		Ortak Sorumluluk	50	21.24	6.83		
	Toplam Umut	Anne	105	37.92	15.72	-2.603	.010*
	Ortak Sorumluluk	50	44.30	13.49			
Ekonomik destek	Alternatif Yollar	Evet	36	17.27	8.25	.566	.011*
	Düşüncesi	Hayır	119	21.23	7.97		
	Eyleyici Düşünce	Evet	36	17.30	6.67	-2.143	.034*
		Hayır	119	20.37	7.77		
	Toplam Umut	Evet	36	34.58	14.19	-2.456	.015*
	Hayır	119	41.61	15.29			
Sosyal Destek	Alternatif Yollar	Evet	18	24.05	5.65	2.799	.009*
	Düşüncesi	Hayır	137	19.82	8.35		
	Eyleyici Düşünce	Evet	18	22.33	6.20	1.587	.114
		Hayır	137	19.31	7.74		
	Toplam Umut	Evet	18	46.38	11.42	2.413	.023*
	Hayır	137	39.13	15.57			

*p<0.05

Tablo 3 incelendiğinde yetersizliğe sahip çocuğu olan anne ve babaların umut düzeylerinin akrabalık durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testi sonucuna göre, Alternatif Yollar Düşüncesi alt boyutunda ($t_{(153)} = -.440$; $p > 0.05$), Eyleyici Düşünce alt boyutunda ($t_{(153)} = -.174$; $p > 0.05$) ve Toplam Umut ortalamalarında ($t_{(153)} = -.322$; $p > 0.05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark

olmadığı görülmektedir. Anne ve Babanın umut düzeylerinin, çocukla başkalarının ilgilenme durumlarına göre karşılaştırılmasında ise Eyleyici düşünce alt boyutunda ($t_{(153)}=1.679$; $p>0.05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Fakat Alternatif yollar alt boyutunda ($t_{(153)}=2.274$; $p<0.05$) ve toplam umutta ($t_{(153)}=2.054$; $p<0.05$) çocukla başkalarının ilgilendiği ebeveynlerin puan ortalamalarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anne ve Babanın umut düzeylerinin, ev işleriyle ilgilenme durumuna göre karşılaştırılmasında da Eyleyici düşünce alt boyutunda ($t_{(153)}=-1.788$; $p>0.05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Fakat Alternatif yollar alt boyutu ($t_{(112.107)}=-3.127$; $p<0.05$) ve toplam umutta ($t_{(110.985)}=2.603$; $p<0.05$) ev işlerinde ortak sorumluluk alan ailelerin puan ortalamalarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Devletten ekonomik destek almayan ebeveynlerin alternatif yollar alt boyutu ($t_{(153)}=.566$; $p<0.05$), eyleyici düşünce alt boyutu ($t_{(153)}=2.143$; $p<0.05$) ve toplam umut puan ortalamalarının ($t_{(153)}=-2.456$; $p<0.05$) destek alan ebeveynlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Devletten sosyal destek almada ise ebeveynlerin Eyleyici düşünce alt boyutunda ($t_{(153)}=1.587$; $p>0.05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Bunun aksine Alternatif yollar alt boyutunda ($t_{(27.879)}=2.799$; $p<0.05$) ve toplam umutta ($t_{(26.109)}=2.413$; $p<0.05$) sosyal destek alan ebeveynlerin puan ortalamalarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut düzeylerinin eğitim durumlarına göre karşılaştırılması amacıyla Welch testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin eğitim durumlarına göre umut düzeylerinin karşılaştırılması (WELCH)

Değişken	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	F/Welch	p	Tamhane
Alternatif Yollar Düşüncesi	Yok (1)	9	11.77	5.91	9.331	.000*	1<4 1<5 2<4 2<5
	İlkokul (2)	55	18.30	8.04			
	Ortaokul (3)	21	19.80	10.69			
	Lise (4)	52	22.61	6.63			
	Üniversite (5)	18	24.66	5.48			
Eyleyici Düşünce	Yok (1)	9	14.88	4.51	4.135	.007*	1<4 1<5
	İlkokul (2)	55	18.98	8.04			
	Ortaokul (3)	21	17.66	9.95			
	Lise (4)	52	21.40	6.90			
	Üniversite (5)	18	21.44	4.56			
Toplam Umut	Yok (1)	9	26.66	9.00	8.070	.000*	1<4 1<5
	İlkokul (2)	55	37.29	15.66			
	Ortaokul (3)	21	37.47	20.52			
	Lise (4)	52	44.01	12.87			
	Üniversite (5)	18	46.11	9.71			

$p<0.05$

Katılımcıların eğitim durumlarına göre umut düzeylerini karşılaştırmak amacıyla Welch testi uygulanmış ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir

($p < 0.05$). Test sonuçlarında eğitim durumlarına göre alternatif yollar düşünce alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Fark yaratan grupları bulmak için Post Hoc ikili karşılaştırmalardan Tamhane testi uygulanmıştır. Tamhane sonucuna göre, okuryazar olmayanların puan ortalamalarının lise ve üniversite düzeyinde eğitim alanların ortalamalarından, benzer şekilde ilköğretim mezunu olanların lise ve üniversite düzeyinde eğitim alanların ortalamalarından istatistiksel olarak düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların eğitim durumlarına göre eyleyici düşünce alt boyutu ve toplam umut puan ortalamaları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu, hem eyleyici düşünce boyutu hemde toplam umut puanlarında yazar olmayanların puan ortalamalarının lise ve üniversite düzeyinde eğitim alanların ortalamalarından istatistiksel olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut düzeylerinin gelir düzeyleri ve çocuğun yetersizlik tanısına göre karşılaştırılması amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeyleri ve çocuğun yetersizlik tanısına göre umut düzeylerinin karşılaştırılması (ANOVA)

	Değişken	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	Bonferroni
Gelir Düzeyi	Alternatif Yollar Düşüncesi	Düşük (1)	48	17.54	8.31	4.571	.012*	1<2
		Orta (2)	80	21.16	7.97			1<3
		Yüksek (3)	27	22.74	7.50			
	Eyleyici Düşünce	Düşük (1)	48	16.72	7.67	5.654	.004*	1<2
		Orta (2)	80	20.72	7.60			1<3
		Yüksek (3)	27	21.74	6.17			
Toplam Umud	Düşük (1)	48	34.27	15.29	5.431	.005*	1<2	
	Orta (2)	80	41.88	15.19			1<3	
	Yüksek (3)	27	44.48	13.00				
Çocuğun Yetersizlik Tanısına	Alternatif Yollar Düşüncesi	Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizlik (1)	50	16.32	9.02	6.588	.000*	1<2
		Otizm Spektrum Bozukluğu (2)	38	21.81	7.04			1<3
		Hafif düzey zihinsel yetersizlik (3)	58	22.32	7.16			1<4
		Diğer (4)	9	23.22	6.86			
	Eyleyici Düşünce	Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizlik (1)	50	16.26	7.82	5.744	.001*	1<2
		Otizm Spektrum Bozukluğu (2)	38	20.52	7.00			1<3
		Hafif düzey zihinsel yetersizlik (3)	58	21.46	7.20			
		Diğer (4)	9	23.33	5.70			
	Toplam Umud	Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizlik (1)	50	32.58	16.31	6.611	.000*	1<2
		Otizm Spektrum Bozukluğu (2)	38	42.34	13.41			1<3
		Hafif düzey zihinsel yetersizlik (3)	58	43.79	13.85			
		Diğer (4)	9	46.55	12.26			

$p < 0.05$

Tablo incelendiğinde yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin gelir düzeylerine göre umut düzeylerini karşılaştırmak amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Analiz

sonucunda gelir durumuna göre alternatif yollar düşüncesi alt boyutu, eyleyici düşünce alt boyutu ve toplam umut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Fark yaratan grupları bulmak için Post Hoc ikili karşılaştırma testlerinde bonferroni uygulanmıştır. Bonferroni sonucuna göre alt boyutlar ve toplam puanda gelir düzeyi düşük olanların puan ortalamalarının hem orta düzeyde geliri olanlardan hem de yüksek düzeyde geliri olanlardan istatistiksel olarak düşük olduğu belirlenmiştir.

Yetersizlik tanısına göre ebeveynlerin umut düzeylerinin karşılaştırılmasında ise alternatif yollar düşüncesi alt boyutu, eyleyici düşünce alt boyutu ve toplam umut puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Fark yaratan grupları bulmak için Post Hoc ikili karşılaştırma testlerinden bonferroni uygulanmıştır. Bonferroni sonucuna göre alternatif yollar düşüncesi alt boyutunda Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin ortalamalarının Otizm Spektrum Bozukluğu, Hafif düzey zihinsel yetersizlik ve diğer yetersizliğe sahip çocukları olanlardan anlamlı düzeyde düşük puan ortalamalarına sahip olduğu belirlenmiştir. Eyleyici düşünce alt boyutu ve toplam umut puan ortalamalarında ise Orta-Ağır düzey zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin ortalamalarının Otizm Spektrum Bozukluğu ve Hafif düzey zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerden düşük puan ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir.

Yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin umut düzeyleri ile yetersizliğe sahip çocukların yaşları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları tablo 6' da sunulmuştur.

Tablo 6

Yetersizliğe sahip ebeveynlerin çocuklarının yaşı ile umut düzeyleri arasındaki ilişki (Pearson Korelasyon)

Değişken (n: 155)	1	2	3	4
1.Çocuğun yaşı	1			
2.Alternatif Yollar Düşüncesi	.281	1		
3.Eyleyici Düşünce	.019*	.000*	1	
4.Toplam Umut	.081	.000*	.000*	1

$p<0.05$

Yetersizliğe sahip ebeveynlerin çocuklarının yaşları ile umut düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucuna göre, yalnızca eyleyici düşünce alt boyutu ile çocuğun yaşı arasında istatistiksel olarak düşük düzey ($r=.188$; $p<0.05$) pozitif yönlü doğrusal anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani yetersiz çocuğun yaşı arttıkça ebeveynlerin eyleyici düşünce puanları da artmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin umut durumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Ebeveynlerin akraba olma durumları ile umut düzeylerini farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan test sonucunda toplam umut puanı, alternatif yollar düşüncesi ve eyleyici düşünce alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı grlmektedir. Çocuğun bakım sorumluluğunu bir başkası ile paylaşan ebeveynlerin umut düzeylerinin alternatif yollar alt boyutu ve toplam umut puanında çocuğun sorumluluğunu başkalarıyla paylaşmayan ebeveynlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Diken'e (2012) göre, beraberinde farklı sorumluluklar getiren zihinsel yetersizlik, çocuğun bakımını güçleştirmektedir. Bu durum ebeveynlerin zihinsel ve fiziksel yükünü arttırmaktadır. Bu sorumluluğu paylaşacak bir başkasının varlığı, çocuğun bakımıyla ilgilenen ebeveyne kendi ihtiyaçlarını karşılaması için vakit tanıyacaktır. Aile büyükleri, yetersizliğe sahip çocuğun gelişim sürecini, bakım, eğitim ve kendi çocuklarına verdiği destek ile doğrudan etkilemektedir (Olçay, 2021). Aile büyüklerine yetersizlik hakkında bilgi vermek, bu kişilerin yetersizliğe sahip çocuk ve ebeveyne konusunda gerçekçi beklentiler içinde olmalarını sağlayacaktır. Ebeveynin umut düzeyini arttıran bu sorumluluk paylaşımı, farkındalığı yüksek kişilerle yapıldığında ebeveyn ve çocuk için olumlu ve geliştirici bir süreç olacaktır. Ebeveynlerin umut düzeylerinin ev işlerinde sorumluluk alma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı grlmştir. Artan sanayileşme ve modernizm ile kadının çalışma hayatında yer alması, ev ve çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukların paylaşılmasını gerektirmiştir. Bu durum, aile içindeki rol ve sorumlulukların değişmesine sebep olmuştur (Bayer, 2020). Modern ailede görev ve sorumluluklar aile bireyelerine yapabilirlikleri ölçüsünde eşit dağıtılmaktadır. Bazı araştırmalara göre umut, bireyin psikolojik iyi oluşunu arttırmakta ve kişiyi yılmaktan alıkoymaktadır (Sneyder, 2002; etin Gündüz, 2016). Bu çerçeveden bakıldığında paylaşılan ev işi sorumluluğu ebeveynin yükünü hafifletirken ebeveynle birlikte, bakımı sağlanan çocuğun psikolojik ve fiziksel iyi oluş düzeyini de arttıracaktır.

Devletten ekonomik destek almayan ebeveynlerin umut düzeylerinin toplam umut puanı, alternatif ve eyleyici düşünce alt boyutlarında anlamlı şekilde farklılaştığı grlmektedir. Buna göre devletten ekonomik destek alan ebeveynlerin umut düzeyleri, devletten destek almayanlara göre düşüktür. Ekonomik yardım, 2022 sayılı kanun gereği 18 yaşından büyük engellilere veya 18 yaşından kkk engelli yakınına, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığı taktirde (SGK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) engelli aylığı bağlanmaktadır. 18 yaşından büyükler için %40 engel şartı aranmaktadır. 18 yaşından kkkler için "zel gereksinimi vardır" (hafif, orta, ağır) şartı aranmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Bu bilgiye göre devletten ekonomik destek alan ebeveynlerin gelir seviyesi düşüktür ve herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Gelir seviyesindeki yardıma muhtaç olma hali, ebeveynlerin yaşam standartlarını aşağı çekmekte ve umut düzeylerini düşürmektedir. Ebeveynlerin yaşam kalitesi ve tükenmişlik düzeyleri üzerine yapılan bir çalışmada, devletten ekonomik destek alan

ebeveynlerin duygusal tükenmişlik seviyelerinin, ekonomik destek almayan ebeveynlere göre yüksek olduğu belirtilmektedir (Cin, 2017). Araştırma verileri incelendiğinde, devletten sosyal destek alan ebeveynlerin alternatif yollar alt boyutu ve toplam umut puanlarının, sosyal destek almayan ebeveynlere göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Sosyal destek, bireyin çevreden edindiği duygusal, maddi ve mobil yardım olarak tanımlanabilir. Sosyal destek, çocuğun yetersizliğinin getirdiği sorunlarla başa çıkmada ebeveyni oldukça rahatlatan bir yardım türüdür. Ebeveyn bu destek sayesinde, kişisel ihtiyaçlarını çocuğundan bağımsız giderme fırsatı edinmektedir. Bir araştırmada yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler, çocuklarını olumsuzluklardan korumak için çok çaba harcadıklarını fakat sosyal destek ve servislerin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Aileler, duygusal sorun ve yetersizliğin sebep olduğu problemler ile baş başa bırakılmamalıdır. Çocukları ve kendileri ile ilgili eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri konusunda yönlendirilmeye ihtiyaç duymaktadırlar (Altuğ Özsoy vd., 2006).

Ebeveynlerin umut düzeyleri eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak farklılaşmaktadır. Buna göre okur yazar olmayan ebeveynlerin umut düzeyleri, ilkokul mezunu olanlara göre daha düşüktür; buna paralel olarak ilkokul mezunu ebeveynlerin umut düzeyleri de lise ve üniversite mezunu olan gruba göre daha düşüktür. Tüm gruplar için bakıldığında, eğitim seviyesi arttıkça umut düzeyinin arttığı görülmektedir. Alanyazında yaşam doyumu, yaşam kalitesi, tükenmişlik düzeyi ve problem çözme ile ilgili araştırmalar incelendiğinde eğitim seviyesine göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Akandere ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmaya göre, lise mezunu babaların yaşam doyum puanları ilkokul mezunu babalardan yüksektir. Eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin problem çözme konularında daha yeterli oldukları görülmektedir. Bir başka araştırmaya göre ilkokul mezunu ebeveynlerin tükenmişlik seviyeleri, lise ve üniversite mezunu ebeveynlere göre yüksektir (Arslan Aydın, 2016). Çağatay Deniz'e (2011) göre öğrenim görülen yıl arttıkça, bireylerin yaşam kalitesi de artmaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olmasının, çocuklarının yetersizliğine ilişkin bilgi ve destek kaynaklarına daha hızlı ulaşmalarını sağlayacağı, çözüm odaklı ebeveynler olmalarına yardım edeceği düşünölmektedir.

Ebeveynlerin umut düzeyleri maddi duruma göre istatistiksel olarak farklılaşmaktadır. Alternatif yollar, eyleyici düşünce ve toplam umut puanına bakıldığında maddi geliri yüksek ebeveynlerin umut düzeyleri, gelir seviyesi orta ve düşük olan ebeveynlere göre anlamlı düzeyde yüksektir. Gelecekle ilgili duygu ve beklenti, yaşam doyumları, tükenmişlik düzeyleri ve yaşam kalitesi ile ilgili, yetersizliği olan çocuk ebeveynleri ile yapılan çalışmalar incelenmiştir. Verilere bakıldığında, maddi geliri yüksek olan ebeveynlerin duygu, beklenti, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu puanlarının gelir seviyesi düşük olanlara göre yüksek olduğu, tükenmişlik düzeylerinin gelir seviyesi düşük olan ebeveynlere göre düşük olduğu gözlenmiştir (Akandere, 2009; Cin, 2017;

Sivrikaya, 2013). Her aile yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için maddi gelire ihtiyaç duyar. Bunlar yalnızca fiziki ihtiyaçlar değildir. Gerektiğinde rakamlarla değer biçilen yaşam tarzı ve maddi gelirin, sosyal statüyü belirleyici etkisi bulunmaktadır (Eke, 2011). Gelir seviyesinin yüksek olması ebeveynlerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamasını kolaylaştırmaktadır. Yetersizliğe sahip çocuğun tıbbi, medikal, ulaşım gibi destek alanlarındaki ihtiyaçları daha kısa sürede karşılanmakta ve hem çocuğun hem de ebeveynin konfor alanını genişlemektedir.

Çocuğun yetersizlik tanısı ve ebeveynlerin umut düzeyleri arasında her iki alt boyutta ve toplam umut puanında anlamlı farklılık görölmektedir. Buna göre, çocuğunun yetersizliği orta/ağır düzeyde olan ebeveynlerin umut düzeyleri, çocuğunda otizm spektrum bozukluğu, hafif zihinsel yetersizlik ve diğer yetersizlikler bulunan ebeveynlere göre düşüktür. Alanyazında ilgili araştırmalara bakıldığında çocuğu down sendromlu ve otizm spektrum bozukluğuna sahip ebeveynlerin problem çözme becerileri ve sosyal ilişkileri, çocuğu fiziksel engelli olan ebeveynlere göre daha yüksektir (Arslan Aydın, 2016). Buna, fiziksel engelli çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada tamamen ebeveyne bağımlı oluşunun sebep olduğu düşünölmektedir. Başka bir araştırmaya göre, otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik iyi olma düzeyleri Down Sendromlu çocuğu olan ebeveynlere göre daha düşüktür (Baker vd., 2003). Otizm Spektrum Bozukluğuna sahip çocukların, iletişim ve sosyal ilişkilerinde sınırlılık yaşıyor olmasının ebeveynlerin iyi olma durumlarını etkilediği düşünölmektedir. Sen ve Yurtsever (2017) tarafından yapılan bir araştırmaya göre otizm ve zihinsel yetersizliğe sahip çocuk ebeveynleri, çocuklarıyla, iletişim, dikkat ve problem çözme alanlarında sorun yaşarken, Serebral Palsili çocuğu olan ebeveynler çocuğun, boşaltım, yeme-içme, kişisel bakım gibi temel ihtiyaç alanlarında sorun yaşamaktadırlar.

Ebeveynlerin umut düzeyleri ve çocuğun yaşı arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görölmüştür. Bu verilere göre çocuğun yaşı ile ebeveynlerin umut düzeyleri doğru orantılı olarak artmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının yetersizliğe sahip olduğu bilgisi ile şok, inkar, öfke, bilinmezlik ve umutsuzluk duyguları yaşamaktadır. Kubler-Rose (1980) tarafından geliştirilen Aşamalar Modeli'ne göre ebeveynler bu evrelerden geçerek, çocuğu ve yetersizliğini kabul aşamasına ulaşır. Zamanla çocuğun engelinden kaynaklanan sorunlara ve davranış problemlerine çözüm üretmeye başlayan ebeveynlerin, yetersizlikle baş etme stratejileri gelişmektedir. Bu süreçte çocuğun yaşı ilerlemekte ve ebeveyn kabul evresine ulaşmaktadır. Bu kabul durumu, ebeveynin stres düzeyini azaltmakta ve çocuğuna daha gerçekçi beklentiler ile yaklaşmasına yardım etmektedir. Bu bilgiler ışığında, çocuğun yaşı ilerledikçe ebeveynin kabul hissini arttığı ve umut düzeyinin yükseldiği düşünölmektedir (Özen, 2014).

Bu araştırma verileri İstanbul ilinde yaşayan, çocuğu yetersizlik tanısı almış 155 ebeveynle sınırlıdır. Araştırmanın genellenebilir olması için daha geniş örneklem grupları ile çalışılabilir. Zihinsel yetersizliğin seçilen bir düzeyi (hafif, orta-ağır, otizm, down sendromu) ile

ebeveynlerin umut durumları daha derinlemesine farklı yöntemlerle (nitel, karma) araştırılabilir. Farklı pozitif psikoloji değişkenleri (öz farkındalık, öz anlayış, empati, affedicilik, psikolojik iyi oluş vb.) üzerinde çalışmalar yapılması, ebeveynlerin yetersiz olduğu alanların tespiti ve gerekli desteğin sağlanması için önem taşımaktadır. Bu çalışmaya katılan ebeveynlerin genellikle anne olduğu, baba sayısının sınırlı olduğu görölmektedir. Yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerde, ebeveynlerin her ikisinin hatta mümkünse aile üyelerinin tümünün katılımıyla gerçekleştirilecek olan karma bir araştırma tasarlanması, daha nesnel veriler elde edilmesi adına önemli görölmektedir. Araştırma verilerine göre umut düzeyleri oldukça düşük olduğu tespit edilen orta/ağır zihinsel yetersizlik grubu ile farklı çalışmalar desenlenebilir, ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmalarını sağlayacak bakım hizmeti sağlamak gibi sosyal politikalar geliştirilebilir. Özellikle devletten ekonomik destek alan, maddi geliri düşük seviyedeki ailelerin sosyal ve ekonomik açıdan daha fazla desteklenmesi gerekmektedir. Çocuğun ve ailenin temel gereksinimleri, insani şartlarda karşılandığı takdirde yetersizliğe sahip çocuğun gelişimi olumlu etkilenecektir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı web sitesi (2022, Mart 5). <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-yardimlar/>
- Akandere, M., Acar, M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22,23-32.
- Altuğ Özsoy, S., Özkahraman, ř., & Çallı, H. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 9(9), 69-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21102/227266>
- Arslan Aydın, M. (2016). *Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]*. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Avşaroğlu, S. (2012). Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9, 534-547.
- Avşaroğlu, S. & Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (1) , 59-76 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40516/485818>
- Aykara, A. (2015). *Zihinsel engelli kardeşe sahip bireylerin yaşantılarının değerlendirilmesi [Yayımlanmış doktora tezi]*. Hacettepe Üniversitesi.
- Aydın, ř. (2016). *Fiziksel ve Zihinsel Engelli Çocuk Annelerinin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]*. Üsküdar Üniversitesi.
- Baker, J.B., Mcintyre, L., Blacher, J., & Crnic, K. (2003). Pre-school children with and without developmental delay: behaviour problems and parenting stress over time. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 217-230. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00484.x>
- Bayer, A. (2020). Modernleşme sürecinde aile: Değişen annelik ve babalık. *Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 35-60. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4414805>
- Beckman, J.P. (1991). Comparison of mothers and fathers perceptions of the effects of young children with and without disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 95(5), 585-595.
- Büyükköztürk, ř., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, ř., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (Ed.). (2021). *Özel eğitimde aile eğitimi*. Vize Akademik.
- Cin F., Aslan, M., & Arı, E. (2017). Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 19-32.
- Çağatay Deniz, M. (2011). *Ayaktan kemoterapi alan hastalar ve yakınlarında sağlıkla ilgili yaşam kalitesi [Uzmanlık tezi]*. Trakya Üniversitesi.
- Çetin Gündüz, H. (2016). *21. yüzyılda Pozitif Psikoloji'nin parçası olarak umut ve Türkiye'deki yeri*. Nobel Yayıncılık.
- Demirli Yıldız, A. (Ed.). (2016). *Pozitif psikoloji bağlamında umut*. Nobel Yayıncılık.
- Diken, H. (Ed.). (2012). *Özel eğitime gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim*. Pegem Akademi.
- Duran, H. (2014). *Tüketim kültürünün ailesi, medeniyet vakfı aile sempozyumu tebliğler*. Medeniyet Vakfı Yayınları.
- Eke, B. (2011). Yaşam tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki. *Sosyoloji Konferansları*, 8, 93-114.
- Eripek, S. (2005). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. *Standart, Ekonomik ve Teknik Dergisi*, 44, 14-19.

- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2018). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *Spss for windows step by step: A simple guide and reference*. Pearson.
- Gallagher, S., Phillips, A.C., Oliver, C. ve Carroll, D. (2008). Predictors of psychological morbidity in parents of children with intellectual disabilities. *Journal of Pediatric Psychology* 33(10), 1129-1136. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsn040>
- Işıkkhan, V. (2005). *Engelli çocuğa sahip anne ve babalarda depresyon*, Şefkat Matbaacılık.
- İşcan, G. Ç., & Malkoç, A. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin umut düzeylerinin başa çıkma yeterliği ve yılmazlık açısından incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- Kalaycı, Ş. (Ed.). (2018). *Faktör analizi*. Dinamik Akademi.
- Kulbaş, E., & Özabacı, N. (2021). Pozitif psikoloji akımının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler örnekleminde incelenmesi. *Humanistic Perspective Dergisi*, 3(3), 677- 695. <https://doi.org/10.47793/hp.991219>
- Kurt, A., Tekin, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpulat, Ö., & Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler. *Türkiye Klinikleri J Pediatr*, 17, 158-163.
- Kashdan, T. B., Pelham, W. E., Lang, A. R., Hoza, B., Jacob, R. G., Jennings, J. R., ... & Gnagy, E. M. (2002). Hope and optimism as human strengths in parents of children with externalizing disorders: Stress is in the eye of the beholder. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(4), 441-468. <https://doi.org/10.1521/jscp.21.4.441.22597>
- McGoldrick, M. (1998). *Re-visioning family therapy: Race, culture, and gender in clinical practice*. Guilford Press.
- Nichols, M. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler*. Kaknüs Yayınları.
- Miller, J. F. (1985). Hope doesn't necessary spring eternal sometimes it has to be carefully mined and channeled. *American Journal of Nursing*, 85, 22 - 25.
- Olçay, S., & Saral, D. (2021). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler: Aileler için rehber kitapçık*. Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Ve Rehberlik Hizmetleri Müdürlüğü: Ankara, ISBN: 978-975-11-5495-8
- Öz, F. (2004). *Sağlık alanında temel kavramlar*. İmaj Yayıncılık.
- Owen, M. (2006). Genes and behavior: Nature-nurture interplay explained by michael rutter, *British Journal of Psychiatry*, 189(2), 192-193. <https://doi.org/10.1192/bjp.189.2.192>
- Özabacı, N., & Erkan, Z. (2013). *Aile danışmanlığı: Kuram ve uygulamalara genel bir bakış*. Pegem Akademi.
- Özen, A., Yaşaran, Ö., & Batu, S. (2014). Özel gereksinimli bireylerin sosyal kabullerini sağlamada normal gelişim gösteren öğrencilere sunulan kaynaştırmaya hazırlık etkinliklerinin etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 25-35. <https://doi.org/10.18037/ausbd.92732>
- Özmen, D., & Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egehemsire/issue/49347/630323>
- Patterson, J.M (2002). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 233-246. <https://doi.org/10.1002/jclp.10019>
- Romero, M. (1989). Hope and outcome anticipation. *Doctoral Dissertations Available from Proquest*. AAI8917396.

- Sivrikaya, T., & Çiftçi Tekinarslan İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14, 17-29. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000182
- Sneyder, C.R., Rand, K.L., ve Sigmon, D.R. (2002). Hope theory: A member of the positive psychology family. *Hanbook of Positive Psychology Oxford University Press*, 257-266.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., ... & Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 570. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570>
- Sucuoğlu, B. (Ed). (2016). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Kök Yayıncılık.
- Tarhan, S., ve Bacanlı, H. (2015). Sürekli umut ölçeğinin türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3, 1-4.
- Tozoğlu, E., & Dursun, M. (2020). *Spor bilimlerinde bilimsel araştırma süreci*. Efe Akademi Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu web sitesi (2022, Şubat 14). <https://sozluk.gov.tr/>
- Varol, N. (2005). *Aile eğitimi*. Kök Yayıncılık.
- Yola, İ. (2011). *The mediating roles of coping styles and perceived social support between dispositional hope and posttraumatic growth relationships among postoperative breast cancer patients: A longitudinal study [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Yurtsever, Y., & Tortop, H. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda tablet bilgisayar yoluyla sunulan etkinlik çizelgesi uygulamaları. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 4 (2), 12-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jgedc/issue/38702/449425>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Parents are the people who have the most powerful influence in a child's life. Children acquire many knowledge and skills from their parents and other family members before they go to school. The birth of a disabled child is the opposite of what is expected for parents (Özen, 2014). Many parents go through the same stages when accepting their child's disability. The Stages Model ranks these stages as shock, denial, depression, guilt, shame, acceptance, and adjustment. Acceptance is a process that includes recognizing and understanding the disabled child and producing solutions to new problems (Varol, 2005).

Hope is one of the basic dynamics that gives strength to the individual to fight the problems encountered. According to a study, the hope level of people with a purpose in life is quite high (Nichols, 2013). People with purpose find solutions to the problems they face, try different methods and struggle with difficulties.

Knowing that a new child is coming to the family creates hope and excitement in parents. Parents whose children are born with a disability are faced with an unexpected situation and their life goals are deeply shaken (Diken, 2012). When parents reach the acceptance stage, their expectations about their children become realistic. They become aware of their children's abilities and competencies. They try to adapt to life with this new order. It is important to hope for the psychological well-being of the child and parents. Hope is an important positive psychology concept for the child and family to use their potential in the right direction. This research is carried out in order to enable parents to get to know their children and themselves, to use their potential in the right direction, and to decide on the psychological and social support to be received. With this research, the hope status of parents with mentally retarded children will be examined.

Method

In this study, which was conducted to determine the hope levels of parents with mentally retarded children, a descriptive survey model was used. The sample of this study consists of 155 parents who live in Istanbul and whose children have been diagnosed with intellectual disability. Continuous Hope Scale and demographic information form were used as data collection tools in the research. The Continuous Hope Scale was developed by Sneyder et al. (1991) Adapted into Turkish by Tarhan and Bacanlı (2015). Data were analyzed using SPSS 22.0.

Results

A significant difference was found between parents' hope levels and some variables. Accordingly, parents who share their child's care responsibilities with someone else have higher hope levels. Likewise, parents living in families where household chores are shared have higher

hope levels. According to the research data, while the hope levels of the parents who receive economic support from the state are low, the hope levels of the parents who receive social support from the state are high. Looking at the education level variable, the higher the parent's education level, the higher the hope level. According to the data, parents with high income levels also have high hope levels. It was observed that the hope levels of parents with moderate/severe disability in their children were significantly lower than the other groups. Looking at the child's age variable, parents' hope levels increase in direct proportion to the child's age.

Discussion/Conclusion

Sharing the responsibility of care for the child with someone else increases the hope levels of the parents. According to Diken (2012), intellectual disability, which brings with it different responsibilities, complicates the care of the child. This situation increases the mental and physical burden of parents. The presence of someone else to share this responsibility will give the caring parent time to meet their own needs.

It was observed that the hope levels of the parents differed statistically significantly according to their status of taking responsibility in housework. In the modern family, duties and responsibilities are equally distributed to family members to the extent of their abilities. According to some studies, hope increases an individual's psychological well-being and resilience in the face of difficulties. (Sneyder, 2002; Çetin Gündüz, 2016). From this perspective, shared responsibility for housework will ease the burden of the parent, while increasing the psychological and physical well-being of the child who is cared for, together with the parent. The hope levels of parents who do not receive financial support from the state are higher than those who receive support from the state. The income level of mothers and fathers who receive economic support from the state is low and they do not have any social security. It is thought that being in need of help reduces the living standards and hope levels of parents. In a study on the quality of life and burnout levels of parents, it is stated that the emotional burnout levels of parents who receive economic support from the state are higher than those who do not receive financial support (Cin, 2017). When the research data were examined, it was observed that the hope levels of the parents who received social support from the state were higher than the parents who did not receive social support. Social support is a type of help that relaxes the parents in coping with the problems brought about by the child's disability. In a study, parents with children with disabilities stated that they made great efforts to protect their children from negativities, but social support and services were insufficient. Families need guidance on education and rehabilitation services for their children and themselves (Altuğ Özsoy et al., 2006).

Looking at the education level variable, the higher the parent's education level, the higher the hope level. According to Çağatay Deniz (2011) the quality of life of individuals increases as the

years of education increase. Parents' hope levels differ statistically according to their financial situation. Hope levels of parents with high financial income are significantly higher than parents with medium and low income levels. Every family needs financial income to meet their vital needs. A high level of income makes it easier for parents to meet their physical, social and psychological needs. The needs of the disabled child in support areas such as medical, education and transportation are met in a shorter time, and the comfort zone of both the child and the parent expands.

The hope levels of parents whose child has moderate/severe disability are lower than those whose child has autism spectrum disorder, mild intellectual disability and other disabilities. When we look at the related studies in the literature, the problem-solving skills and social relations of parents with children with Down syndrome and autism spectrum disorder are higher than those of parents with children with physical disabilities (Arslan Aydın, 2016). It is thought that the reason for this is that the physically disabled child is completely dependent on the parent to meet his needs.

According to the research data, the hope levels of the parents increase in direct proportion with the age of the child. According to the Stages Model, parents pass through these stages and reach the stage of accepting the child and his inadequacy.

Over time, parents, who start to produce solutions to the problems and behavior problems arising from the child's disability, develop strategies to cope with inadequacy (Özen, 2014). Individuals with a high level of hope have a life purpose. They produce different solutions to cope with the difficulties encountered. A high level of hope is thought to help parents of children with disabilities live meaningful and purposeful lives.